

Yttrande över

Kultursamhället -utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun

Betänkande av Kultursamverkansutredningen, SOU 2023:58

INLEDNING

Statens fastighetsverk (SFV) har mottagit remiss av SOU 2023/50 "Kultursamhället-utvecklad samverkan mellan stat, region och kommun" från Kulturdepartementet. SFV har tagit del av utredningen och lämnar nedanstående synpunkter.

SFV:s uppdrag och fastigheter

SFV ansvarar för att förvalta en viss del av statens fasta egendom. Verket ska inom sitt uppdrag bidra till ett hållbart byggande och en hållbar förvaltning. SFV förvaltar en sjundedel av Sveriges yta och cirka 4000 byggnader. Många av SFV:s objekt är statliga byggnadsminnen med skyddsföreskrifter. SFV uttrar sig som myndighet och som förvaltare av statliga fastigheter.

SAMMANFATTNING

SFV ser positivt på utredningens sätt att lyfta fram kulturens roll och kraft i samhället samt den vidare definition av kulturpolitiken som utredningen förespråkar. SFV är vidare positiva till hur utredningen lyfter fram politikområdet gestaltad livsmiljö som ett viktigt utvecklingsområde i syfte att öka kulturpolitikens genomslagskraft genom arkitektur, stadsplanering och kulturmiljöfrågor. SFV är slutligen positiva till förslaget att den konstnärliga friheten ska respekteras och dokumenteras.

SAMMANFATTNING AV UTREDNINGENS SLUTSATSER I KORTHET

Regeringen beslutade den 7 juli 2022 att genomföra en översyn av kultursamverkansmodellen för kultur i hela landet. Mats Svegfors förordnades den 11 juli 2022 som särskild utredare. Den 20 april 2023 beslutade regeringen om tilläggsdirektiv till utredningen om minskad administrativ resursåtgång.

Det huvudsakliga målet med utredningen är att öppna för en utveckling där kulturen på ett annat sätt än i dag genomgår stora delar av

samhällsverksamheten samt att fler måste få möjlighet att ta del av en större mångfald av kulturyttringar än i dag.

Utredningen föreslår en reformstrategi som består i att på kulturområdet öppna för friare samverkansformer mellan de olika offentliga nivåerna, med ett mer jämställt förhållande mellan stat, region och kommun. Förslaget går ut på att vidareutveckla den nuvarande kultursamverkansmodellen genom att tydligare inkludera kulturverksamhet framför allt i landets kommuner samtidigt som regionernas roll som samordnande instans tydliggörs och stärks. Genom förslaget uppnås administrativa förenklingar och minskad detaljstyrning från statens sida. Avsikten är att ta tillvara det som fungerat bra inom kultursamverkansmodellen, men också att vidga densamma så att den ger större utrymme för utveckling.

Utredningen syftar vidare till att samarbete på nya områden ska bli lättare. Några exempel som lyfts fram är politikområdet gestaltad livsmiljö samt att utvecklingen och användning av kulturmiljöer och kulturhistoriskt viktiga platser. För att detta ska kunna främjas på ett effektivt sätt är det viktigt att de kan stödjas inom ramen för ett reformerat samverkanssystem. Förslaget innebär därför att det beskrivs i mer generella termer än i dag till vilka konst- och kulturområden statsbidrag kan fördelas samt att det införs en möjlighet att även fördela medel till helt nya områden om parterna är överens om det. De konkreta förslagen i utredningen innebär att det införs en ny lag om samverkan mellan stat, region och kommun, som gör det möjligt även för kommunerna att fördela statsbidrag.

I lagen om samverkan föreslår utredningen också att det anges vissa villkor för fördelningen av statsbidrag till kulturverksamhet, bland annat att den konstnärliga friheten ska respekteras. Med konstnärlig frihet avses att kulturellt skapande och kreativa processer ska fredas från politisk styrning.

En viktig del av den befintliga samverkansmodellen bedöms vara själva dialogen mellan olika parter och utredningen menar att det är viktigt att vidareutveckla denna. På nationell nivå bör dialogen förändras genom att större fokus läggs på politiska överläggningar än i dag. Statens kulturråd föreslås utifrån detta få i uppdrag att förbereda nationella kulturpolitiska dialogmöten för regeringens räkning.

Utredningen identifierar slutligen ett antal kulturområden som på sikt behöver reformeras i syfte att främja kulturens utveckling och ett breddat deltagande i kulturlivet. Efter att ha konstaterat att den byggda miljön utgör den konst- och kulturyttring som flest människor möter i sin vardag, föreslår utredningen att regeringen bör göra en översyn av de så kallade skönhetsparagraferna i plan- och bygglagen (PBL) för att tydliggöra värdet av estetiska perspektiv i stadsplaneringen. Vidare uppmärksammas den så kallade en-procentsregeln och vikten av att kommunala arkitektur-policys lyfts fram. Staten uppmanas även att se över hur olika stöd- och regelsystem påverkar möjligheten för människor med funktionshinder att i större utsträckning än i dag vara professionellt aktiva som kulturskapare. Slutligen konstaterar utredningen att skolan behöver ta ett större ansvar i att garantera att alla elever, oavsett

bakgrund, får en kvalificerad kulturell orientering och att de estetiska ämnena bör tillmätas en större vikt i skolan än i dag, inte minst för att det har konstaterats genom vetenskapliga undersökningar att kulturella aktiviteter främjar den mänskliga kreativiteten.

SFV:S SYNPUNKTER OCH REFLEKTIONER

Utredningens huvudsyfte och påföljande förslag på ny lagstiftning och förändringar inom kultursamverkansmodellen riktar sig inte i första hand till SFV och bedöms i huvudsak inte heller påverka SFV:s verksamhet. SFV kan dock indirekt påverkas i den mån vi har hyresgäster som helt eller delvis finansieras genom kultursamverkansmodellen.

SFV:s verksamhet berörs däremot av flera av förslagen och ideerna i utredningens senare del vilka syftar till att främja kulturens spridning och människors möjlighet till delaktighet i kulturlivet.

Kulturens finansiering

I utredningens uppdrag har inte ingått att utreda frågor om finansiering av kulturverksamhet, likväl lyfter utredningen fram *ett* antal finansiella dilemman som påverkar kulturverksamhet. Ett av dessa har bärighet på SFV:s verksamhet, nämligen finansieringen av lokaler avsedda för kulturell verksamhet. Här omnämns bland annat Operan, Statens Historiska Museum, Nationalmuseum och Dramaten, vilka alla förvaltas av SFV. Utredningen lyfter bland annat fram hyrorna och hyresättningsmodellerna, såsom marknads- och kostnadshyror, och konstaterar att kulturinstitutionerna bidrar till enkollektiv nytta och en attraktiv stadsmiljö, som aldrig tillgodoräknas institutionerna men som i sin tur drar upp hyresnivåerna.

Utredningen konstaterar att en av de riktigt stora utmaningarna för framtida svenskt kulturliv rör finansieringen. Det konstateras att det är en mångfasetterad utmaning och att det finns starka skäl att aktualisera frågor som rör kulturens finansiering.

SFV håller med om att kulturinstitutionernas finansiering är en angelägen fråga att hantera. Utifrån den situation som till exempel kostnadshyror medfört för flera kulturinstitutioner på senare tid, behövs en översyn så att tillräckliga medel erhålls för både den kulturella verksamheten i sig och den kulturhistoriska och arkitektoniska kulturgärning som bärs upp av SFV genom förvaltning och skötsel av fastigheterna.

Gestaltad livsmiljö

Utredningen lyfter fram Gestaltad livsmiljö som ett utvecklingsområde för kulturpolitiken. Gestaltad livsmiljö är ett styrande politikområde för SFV:s verksamhet. Politikområdet ska kunna ingå i kultursamverkansmodellen i syfte att öka möjligheten till samverkan mellan kommun och region i dessa frågor. Utredningen pekar på arkitektur och stadsmiljö som den vanligaste kulturyttringen som människor möter i sin vardag och därmed som en mycket viktig del av människors livskvalitet.

SFV tycker att det bra att gestaltad livsmiljö synliggörs och vill i sammanhanget lyfta fram det handfasta arbete som vår fastighetsförvaltning bidrar med runt om i landet och utanför Sveriges gränser. Genom en hög ambition avseende arkitektur och gestaltning samt vård- och skötsel av våra många fastigheter bidrar vi genom konkret handling till just den gestaltade livsmiljö som politikområdet syftar till, inte minst de besöksmål som SFV utvecklar. SFV bidrar med hållbarhet och långsiktighet eftersom vi förvaltar det vi bygger, och vi har vidare hög kunskap och kompetens i organisationen.

Skönhetsparagraferna i Plan och bygglagen

Med koppling till Gestaltad livsmiljö finns också ett förslag på en översyn av de så kallade skönhetsparagraferna i PBL. De hänsynsregler i PBL som direkt styr markplanering och byggande bör, enligt utredningens mening, ytterligare utredas med sikte på att kulturella aspekter ska tillmätas större vikt vid samhällsplanering.

SFV ser positivt på förslaget att stärka aspekterna av den byggda miljöns estetiska kvaliteer och kan återigen understryka vikten av den verksamhet som bedrivs av SFV, och genom SFV:s hyresgäster, att bevara, utveckla och tillgängliggöra såväl enskilda byggnader som bebyggelseområden, parker och landskap för allmänheten.

SFV:s fastighetsbestånd representerar ofta viktiga estetiska aspekter i de stads- och landskapsrum de utgör delar av. Residens, slott, ruiner och till exempel kulturinstitutioner är märkesbyggnader som bidrar till en stads, eller en plats, identitet genom dess historia, symbolvärden och inte minst deras estetiska kvaliteer. Genom att stärka PBL:s krav och möjligheter avseende den byggda miljöns estetiska kvaliteer kan den roll som SFV:s objekt spelar vidmakthållas bättre över tid.

Enprocentsregeln

Enprocentsregeln är en finansieringsmodell för offentlig konst som innebär att en procent av budgeten ska avsättas för konstnärlig gestaltning vid ny-, om- och tillbyggnad. Enligt utredningen är en av de mer betydelsefulla kulturpolitiska insatserna staten skulle kunna göra att sätta större press på att enprocentsregeln efterföljs. Inom SFV:s bestånd finns en stor mängd byggnadsanknuten konst som tillkommit över tid. Sedan 2022 finns en överenskommelse mellan SFV och Statens konstråd som syftar till en stabil samverkan. Detta möjliggör konstnärlig gestaltning i samband med byggprojekt men även i andra sammanhang där konsten bedöms kunna tillföra kvaliteter till platsen.

En svensk stiftelse för förvaltning av kulturmiljö

I utredningen finns ett förslag, som dock endast berörs i korthet, om instiftandet om en svensk motsvarighet till den brittiska "the National Trust". SFV ser detta som intressant mot bakgrund av tidigare utredningar om statens fastighetsbeståndskulturfastighetsutredningen (2009), Statens kulturfastigheter

- urval och förvaltning för framtiden (2013) och Kulturarvspropositionen (2016/17:116).

Ett antal fastigheter med högt kulturhistoriskt och kulturellt värde kan på sikt komma att avyttras och frågan om vem som ska ansvara för förvaltningen av dessa kulturhistoriskt värdefulla miljöer och platser med negativa driftnetton saknar i dag svar, vilket försvårar möjligheten till avyttring. Många av dessa platser har också snarast regionala kopplingar än nationella, dvs deras koppling till statens historia är svagare än den till den regionala och lokal historien.

SFV hade utifrån detta gärna sett att utredningen tagit resonemangen ett par steg längre och tittat närmare på hur det skulle kunna påverka förvaltning och utveckling av kulturmiljöer när det kommer till fastigheter med kulturhistoriska värden. SFV ser att det vore intressant med en utredning som går till botten med förslaget om en svensk version av den brittiska "the National trust" då det föreligger stora skillnader mellan svensk och brittisk lagstiftning som påverkar möjligheten att skapa en motsvarande stiftelse. Vidare behöver de långsiktiga konsekvenserna av en sådan reform utredas närmare. Sverige saknar i dag en aktör som kan förvalta och utveckla det ofta lokalt mycket betydelsefulla byggda kulturarvet, utan avkastningskrav.

BESLUT

Detta yttrande har beslutats av generaldirektör Max Elger. Kulturmiljöspecialist Anna Carver har varit föredragande. I handläggningen har tf chef för kulturmiljöenheten Magnus Reuterdahl deltagit liksom avdelningsdirektör Annakarin Wiberg.

Max Elger
Generaldirektör